

Valfrihet, om du är proaktiv nog att välja rätt

En kritisk diskursanalys av ett
ledarskapsprogram för skol-
elever

Patrik Lundkvist

Handledare
Anders Olsson

Abstract

Arbetets art:	Kandidatuppsats
Sidantal:	30
Titel:	Valfrihet, om du är proaktiv nog att välja rätt – en kritisk diskursanalys av ett ledarskapsprogram för skolelever
Författare:	Patrik Lundkvist
Handledare:	Anders Olsson
Datum:	2014-08-25
Sammanfattning:	<p>Föreliggande studie är en kritisk diskursanalys av ledarskapsprogrammet <i>Ledaren i Mig</i>. Programmet riktar sig till skolor och syftar till att lära elever att “leda sig själv”. Syftet med studien är att undersöka hur begreppet och behovet av ledarskap konstrueras samt förstå resultatet utifrån disciplinering och styrningsmentalitet. Det teoretiska ramverket för studien utgörs av socialkonstruktionism och Foucaults begrepp om styrningsmentalitet och disciplinering. Resultatet visar på att begreppet ledarskap i <i>Ledaren i Mig</i> till viss del likställs med en uppsättning färdigheter som anses vara nödvändiga och utgöra kriterier för att nå framgång i dagens samhälle. Diskursen om ledarskap bygger på en individualistisk syn av individer som helt fria och autonoma subjekt. Denna beskrivning av individen rekonstruerar en nyliberal diskurs om dels ansvar och dels jaget. Ledarskapet reduceras i viss mån ned till mätbara egenskaper. Behovet av ledarskap, som programmet definierar det, konstrueras dels genom en diskurs om en ständigt förändrande värld. Därutöver sker konstruktionen också genom en målrationell kunskapsdiskurs där kunskap värderas utifrån ekonomisk nytta. Som förslag på fortsatt forskning föreslås att genom en etnografisk ansats undersöka konsumtionen av den kommunikativa händelse som utgjort analysmaterial i föreliggande studie.</p>
Nyckelord:	Kritisk diskursanalys, styrningsmentalitet, disciplinering, pop-management, socialkonstruktionism, själv-hjälp

Innehåll

Inledning	i
<i>Syfte och frågeställning</i>	1
<i>Avgränsningar</i>	1
<i>Förförståelse</i>	1
Tidigare forskning.....	2
Teori.....	5
<i>Socialkonstruktionism</i>	5
Kritik av socialkonstruktionism	6
<i>Diskursanalys som teori</i>	7
<i>Kritisk diskursanalys</i>	8
<i>Disciplinering och styrningsmentalitet</i>	9
<i>Avslutande kommentar till teorikapitlet</i>	10
Metod	12
<i>Analytiska redskap</i>	12
Tredimensionell analysmetod.....	12
<i>Litteraturgranskning</i>	14
<i>Urval av data</i>	14
<i>Reliabilitet och validitet</i>	15
Resultat och analys	16
Ledarskapets behov till följd av en förändrad värld.....	16
Ledarskapets universella och tidlösa tillämplighet.....	19
Ledarskap som en samling färdigheter.....	20
Det mätbara ledarskapet	20
Den fria individen.....	21
Sammanfattning och diskussion	24
Avslutande kommentar och reflexion.....	26
Förslag på fortsatt forskning.....	27
Referenser	28
Tryckta källor	28
Internetkällor	30

Inledning

Under hösten 2013 uppmärksammades i media att en kommunal skola köpt in ett ledarskapsprogram vid namn *Ledaren i Mig*. *Ledaren i Mig* lanserades som koncept i USA för drygt 15 år sedan och bygger på den amerikanska författaren Stephen Coveys (1989) managementbok *De sju goda vanorna*. Stephen Coveys ledarskapsfilosofi har åtnjutit stora framgångar och genom utbildnings- och konsultföretaget FranklinCovey anlitats av en mängd inflytelserika organisationer. Genom *Ledaren i Mig* har nu FranklinCovey även kommit att rikta sin verksamhet mot skolor. Målgruppen för utbildningen utgörs av hela skolan och "de sju goda vanorna" skall genomsyra hela verksamheten, även undervisningen. Sedan lanseringen har *Ledaren i Mig* implementerats i ett flertal skolor runt om i världen (FranklinCovey). Den skola som uppmärksammades i media var inte den första skolan i Sverige att köpa in utbildningen utan det fanns sedan tidigare en handfull andra kommunala och fristående skolor som arbetade efter programmets principer. Anledningen till den mediala uppmärksamheten var att vissa av föräldrarna till eleverna på skolan hade reagerat på att deras barn kommit hem och uttryckt sig i likhet med att man ska vara proaktiv, att vara reaktiv är dåligt (SvD).

Den mediala uppmärksamheten fångade mitt intresse av flera anledningar. Ledarskap är ett intressant ämne men något som kanske snarast är förknippat med organisationer och dess styrning, inte som en filosofi för elever och deras skolgång. Att lära ut ledarskap till elever lät både spännande och problematiskt. Initialt väcktes tankar och frågor om vilken betydelse ledarskap gavs i ledarskapsprogrammet och hur ledarskap utformat för barn skulle se ut. Den politiska debatten om skolan är högst aktuell och har varit i många år. Särskilt aktuell kanske man kan säga att den är nu med tanke på hur internationella kunskapsmätningar visar på sjunkande resultat bland svenska skolelever och hur dessa resultat präglar debatten. De senaste 20-30 åren har den offentliga verksamheten kommit att allt mer likna den privata i form av styrning och ledningsmetoder och det har ställts högre krav på effektivitet och marknadsanpassning. Denna utveckling har givetvis också påverkat skolan i hög utsträckning. Genom olika reformer som friskole-reformen och det fria skolvalet har det uppstått en ny situation för skolor där de nu konkurrerar om att locka till sig elever. Att effektivitets- och styrmodeller hämtade från näringslivet nu implementeras på skolelever är ett intressant fenomen värt att undersöka närmare. Ser man till den bakgrund på vilken *Ledaren i Mig* är konstruerad från finner man i min mening ytterligare ett intressant område nämligen pop-management genren (Lunneblad 2010; Alvessons 2006). Pop-management är den beteckning Alvesson ger managementlitteratur som kommer med snabba, enkla lösningar på till exempel organisatoriska problem eller hur ett "bra" ledarskap skall bedrivas. Att kommunala skolor i Sverige väljer att omforma deras verksamhetskultur efter en filosofi och idéer hämtade från en så kallad management guru gör det hela än mer intressant i min mening. Det är mot denna bakgrund som jag anser det relevant att närmare undersöka och analysera hur ledarskapsprogrammet diskursivt är konstruerat.

Syfte och frågeställning

Studien syftar till att undersöka hur begreppet ledarskap och behovet av att utveckla ledarskap konstrueras i texterna om ledarskapsprogrammet *Ledaren i Mig*. Därutöver vill jag också kontextualisera resultatet utifrån bredare samhällsligt perspektiv med Foucaults maktbegrepp om styrningsmentalitet och disciplinering. Utifrån dessa syftesformuleringar anser jag det relevant att försöka analysera hur texten konstruerar olika "sanningar" om människans och ledarskapets natur och handlingsmöjligheter. För att nå fram till mitt syfte med studien har jag arbetat efter nedanstående forskningsfrågor.

- Hur konstrueras begreppet ledarskap diskursivt i texten?
- Hur är behovet av och legitimeringen av ledarskapsprogrammet diskursivt konstruerat?

Avgränsningar

Det finns många intressanta aspekter inom området för studien. På grund av studiens omfattning måste dock avgränsningar göras. Först och främst är det viktigt att poängtera att studien inte syftar till att ta ställning i huruvida ledarskapsprogrammet är bra eller inte som pedagogisk metod i undervisning. Vad gäller materialet som kommunikativ händelse har det inte varit möjligt att se till hur texten konsumeras då det hade krävts någon form av deltagande i form av till exempel intervjuer eller observationer.

Förförståelse

Alvesson och Sköldbberg (2008) lyfter fram vikten av att visa på eller i någon mån problematisera den förförståelse man har om det ämne som skall analyseras. Vikten av att lyfta fram sin förförståelse har olika skäl. Har man någon erfarenhet av det som studeras är det lätt att man omedvetet låter dessa erfarenheter spegla vissa delar av studien. Ett förhållningsätt i denna studie är att forskning rent generellt inte kan ses som frikopplat från forskarens åsikter och värderingar, således ej heller denna studie (Burrell & Morgan 2009). Vad gäller min förförståelse för studiens forskningsområde har jag genom studier i personal- och arbetslivsfrågor tagit del av viss ledarskapsforskning. Därigenom hade jag med mig en uppfattning om innebörden av ledarskap och vissa metoder för att utöva ledarskap. Av betydelse för denna studie hade jag genom min förkunskap redan en förutbestämd åsikt om att ledarskap och ledarskapsmetoder hämtade från näringslivet verkade opassande för unga elever.

Tidigare forskning

I det här avsnittet vill jag presentera tidigare forskning inom området för ledarskap och diskursanalyser. Det finns enormt mycket forskning att hämta inom ämnet för ledarskap och jag har därmed gjort vissa avgränsningar. I huvudsak har jag tagit del av forskning som bedrivits om maktutövning, pop-management och utbildningsledarskap av kritisk karaktär med språket som central utgångspunkt.

Tidigare forskning som bedrivits med styrningsmentalitet som teoretisk ramverk är bland annat Andreas Fejes artikel: *To be one's own confessor: educational guidance and governmentality* (2008). Syftet med studien var att undersöka hur "bekännelse" fungerade diskursivt inom området för livslångt lärande och mer specifikt inom studievägledning. I diskursen om livslångt lärande fungerar bekännelse som en teknik för att forma subjektet. Fejes visar på hur det skett en diskursiv förskjutning vad gäller vem som ger bekännelser och vem som tar emot bekännelser. I mitten av 1900-talet menar Fejes att det var någon annan som tog emot bekännelser och var ansvarig för att staka ut lämpliga vägar för den vuxne att ta. Idag är det fortfarande till någon annan som bekännelserna skall göras men ansvaret för de val som tas tillskrivs varje individ (Fejes 2008). Studievägledning fyller en viktig funktion i idén om det livslånga lärandet och Fejes argumenterar för att bekännelseteknologin är central del i hur studievägledning fostrar en vilja till livslångt lärande. Bekännelseteknologin aktualiseras i ytterligare en studie av Fejes där han undersöker en kompetensutvecklingsinsats som syftade till att genom utbildning validera ett antal vårdbiträdens kunskap så att de kunde anställas som undersköterskor (Fejes 2012). Som en del av kompetensutvecklingen skulle vårdbiträden skriva ner tankar, om sin utveckling och sina kunskaper i en loggbok. Genom denna handling riktas fokus mot jaget och det som skrivs ned blir till kunskap om jaget. Kunskapen ligger sedan till grund för hur individen styrs till att förbättra och arbeta på sitt jag genom att jämföra med gällande normer eller lyfta fram det som skrivits ned i dialog med kollegor eller handledare.

Fairclough och Chiapello (2002) använder sig av en kritisk diskursanalys när de analyserar ett kapitel ur den inflytelserika managementförfattaren Rosabeth Moss Kanterers nyutgivna bok. Genom att kombinera kritisk diskursanalys med sociologisk teori analyserar de hur "kapitalismens anda" tar sig uttryck i managementlitteratur. Fairclough och Chiapello menar att den genre som den här typ av managementlitteratur har ett performativt inflytande och lyckas gå från "beskrivning till recept". De menar att litteratur av detta slag ofta förmedlar en bild av verkligheten som om det vore en sann faktisk skildring och ger lösningar utifrån denna skildring. Den bild av verkligheten som förmedlas är dock enligt Chiapello och Fairclough starkt ideologiskt färgad (Chiapello & Fairclough 2002).

Jackson (1999) försöker förklara hur pop-managementlitteratur fått ett så stort inflytande genom retorisk analys. Jackson analyserar Stephen Coveys *7 Habits of Highly Effective People* och kommer fram till att en anledning till bokens popularitet kan härledas till vad han kallar för den transcenderande och hierarkiska retoriken. Jackson menar att den transcenderande retoriken hos Covey ger människor löften om att kunna bli mer, att transcendera till något bättre. Med en hierarkisk retorik menar Jackson att texten ger

löften om att få mer av saker och ting. Genom att följa vissa idéer och givna mallar för ens beteende, som till exempel att ”vara proaktiv”, kommer individens materiella tillstånd att öka. Jackson konkluderar med att visa på hur Covey lyckats att skapa en vad han kallar för “osynlig religion”.

Ytterligare en forskare som har analyserat Stephen Covey *7 Habits of highly effective people* är John G. Cullen vilket han gjort med en kritisk diskursanalytisk ansats. På textnivå kommer Cullen fram till att Covey flytande skriver utifrån personligheter, till exempel framgångsrik affärsledare och förälder. Cullen menar att Coveys bok bygger på en effektivitetsdisciplin som stärks genom tre sociokulturella trender nämligen den postmoderna, saturated, jaget, det kommande nyliberala och finansierade jaget samt vad Cullen kallar för den subjektiva vändningen. Cullen menar att vad som utmärker ”De sju goda vanornas” diskursiva praktik är att den är skriven på ett epifaniskt (epiphano-genic) sätt. Detta innebär att texten försöker framkalla uppenbarelser för läsaren. Den epifaniska tekniken kombineras med att skapa en känsla av besvikelse hos läsaren. Läsaren ombeds att jämföra sitt vardagliga liv med dennes drömmar och ambitioner för att påvisa diskrepansen däremellan. De sju goda vanorna förmår läsaren genomgående att reflektera över sin självhet och sitt liv på ett sätt som frambringar en känsla av missnöjdhet och att det finns utrymme till förbättring. Förbättringen sker då med hjälp av de olika tekniker och principer som de Sju goda vanorna föreskriver (Cullen 2008).

Eugenie Samier (2008) analyserar utbildningsledarskap utifrån estetisk teori och kritik av kitsch. Kitsch skall inom området för ledarskap förstås som oreflekterade och ytliga insatser som saknar vetenskapliga stöd. Samier menar att det inom utbildningsväsendet har skett en “kitschifiering” framförallt när det kommer till utbildningsadministration. De negativa konsekvenserna av denna “kitschifiering” är bland annat att det kan leda till försämrade standarder inom skolan och dåliga pedagogiska metodiker. Dock framhåller Samier att den största negativa konsekvensen är av etiskt slag. Ontologiskt elimineras det som för etiken är nödvändigt att hantera nämligen den fullständiga och komplexa människan (Samier 2008).

Alvesson och Willmott (2002) menar att organisationer de senaste åren har allt mer riktat fokus mot att försöka kontrollera arbetstagares “insida”. Byråkratiska strukturer i form av till exempel strikta regelsystem har i större utsträckning kommit att ersättas med ett fokus på arbetstagarens värderingar, förhoppningar och rädslor. Det handlar alltså inte så mycket om att direkt styra arbetstagare som att förmå dem att internalisera värderingar i linje med organisationen och dess ledning. Ett exempel de tar upp för att visa på en sådan utveckling är hur begreppet ”ledare” kommit att ersätta gamla benämningar på personer i maktposition inom organisationer. Det talas i mindre utsträckning om till exempel förmän eller överordnade utan mer om ledare och ledarskap (Alvesson & Willmott, 2002). Användningen av begrepp som ledare och team är ett försök att utifrån kulturell media kontrollera kulturen inom organisationer och därigenom skapa identiteter för arbetstagarna. Andra sätt genom vilket organisationer kan söka stärka arbetstagare identifiering med organisationen är genom synliga artefakter. Vad Alvesson och Willmott menar med identitetsregulation är den effekt inflytandet av sociala praktiker har vad gäller hur diskurser produceras eller reproduceras i ett identitetsskapande.

Johannes Lunneblad publicerade en artikel i journalen demokrati och utbildning med titeln “Skolidentitet och managementkultur som mytologisk diskurs”. Med en kritisk

diskursanalytisk ansats undersöker Lunneblad en skolas identitetsarbete. Han kommer fram till att skolans identitetsarbete är grundat i en mytologisk diskurs där syftet är att skapa gemenskap och samhörighet. Den mytologiska diskursen fungerar också på ett ideologiskt plan genom att den delvis gömmer undan de ekonomiska socio-kulturella ojämlikheterna. Förklaringarna till varför vissa elever lyckas och andra misslyckas internaliseras hos individen själv, det är inte fel på undervisningen utan på till exempel kognitiva förmågor. Att förmedla en bild av skolan som framgångsrik är ett sätt för skolan att överleva och det handlar mindre om hur bra skolan faktiskt är så länge det ser bra ut, att det råder ordning och reda och att skolan lever upp till de normer som finns. Avslutningsvis skriver Lunneblad att konsekvenserna därigenom blir att skolan för "karakteren av en mystifikation, en fetisch, en produkt som blir något utöver den sociala verklighet den verkar i" (Lunneblad 2010:39)

Teori

I följande kapitel presenteras det teoretiska ramverk som studien förhåller sig inom. Till att börja med kommer det syfte som teorin fyller i studien att definieras samt en beskrivning av hur teorin har tillämpats. Därefter kommer studiens ontologiska och epistemologiska grundantaganden presenteras. Sedan presenteras det diskursanalytiska fältet kortfattat och en mer ingående beskrivning av den kritiska diskursanalytiska ansatsen. Kapitlet avslutas med Foucaults begrepp om styrningsmentalitet och disciplinering.

Wodak och Weiss (2003) uttrycker det som så att teori på ett väldigt generellt plan kan definieras som olika koherenta utsagor om individuella och universella påståenden. Ut-sagorna syftar till att inte bara beskriva utan också genom bevisföring försöka göra det möjligt att skapa förståelse, förklara, konstruera eller rekonstruera själva teorin som objekt, samt visa på kausala samband mellan fenomen (Wodak & Weiss 2003). Beroende på vilken vetenskapsfilosofi den ansluter sig till får detta olika betydelse. Att till exempel förklara eller förstå är två skilda förhållningssätt grundade i olika vetenskapsfilosofier och har verkat som en delande linje. Enkelt uttryckt skulle man kunna säga att ”förståelse” härstammar från den hermeneutiska vetenskapsfilosofin och ”förklaring” den positivistiska. Den teoretiska referensramen som föreliggande studie förhåller sig inom har som syfte att försöka skapa förståelse genom tolkning och studien är av kvalitativ art. Teorin skall inte ses som något instrument som syftar till att mäta någon sanning eller huruvida materialet för undersökningen stämmer överens med några givna sociala ”lagar” (Wodak & Weiss 2003).

Socialkonstruktionism

Innan jag ger mig i kast med att här nedan förklara och definiera vilken roll socialkonstruktionism har för denna studie, kan det vara värt att nämna att ett sådant projekt blir något motsägelsefullt. Genom att definiera vad socialkonstruktionismen är utesluter man en rad andra möjliga sätt att konstruera en sådan definition. En definition syftar till att fixera och stabilisera ett fenomen eller begrepp så att andra möjliga tolkningar utesluts. Antagande om att det är möjligt att definiera vad ett fenomen *är*, är ju vad socialkonstruktionismen motsätter sig (Aguinaldo 2004). Bortsett från detta, med diskursanalys som metod följer vissa filosofiska grundantagande. Diskursanalysen har sitt epistemologiska ursprung i socialkonstruktionismen. Företeelse och fenomen skall inte betraktas som något förgivet tagna, naturliga eller oföränderliga. Människan konstruerar i samspel med andra människor vår verklighet. (Alvesson & Sköldberg 2008; Burr 1995; Winther Jørgensen & Phillips 2000) Phillips och Winther Jørgensen (2000) lyfter fram fyra gemensamma nämnare hos de olika diskursanalytiska angreppssätten. Dessa utgångspunkter härstammar från socialkonstruktionismen vilka Winther Jørgensen och Phillips hämtar från Vivien Burrs bok *Social Constructionism* (1995).

Den första utgångspunkten är synen på kunskap. Objektiv kunskap eller en ”sanning” om den värld vi befinner oss i avfärdas. Kunskap förutsätter att människor bearbetar eller tolkar det som den erfar och denna tolkningsprocess är färgad av de kategorier och

fördomar det tolkande subjektet har. Av det följer att produkten, kunskapen, av tolkningsprocessen aldrig kan definieras som en exakt, objektiv, spegling av verkligheten. Burr lyfter fram kategorisering av musik i olika genrer som exempel, bara för att vi definierar en viss typ av musik som "klassisk" betyder inte det att musiken i sig av "naturen" är klassisk utan denna kategorisering av olika musikgenrer är en social konstruktion (Burr 1995). Den andra utgångspunkten som Burr lyfter fram är att människors kunskap och synsätt präglas av en historisk och kulturell påverkan, ett synsätt som kan beskrivas som antiessentialistiskt. Företeelser/människor har ingen oföränderlig inre essens utan påståenden om sådana essenser skall förstås som konstruktioner (Alvesson & Sköldbberg 2008). Den tredje utgångspunkten belyser kunskapens relation till sociala processer. Eftersom vår kunskap om världen inte är hämtad direkt från naturen så förklaras kunskap utifrån socialkonstruktionismen som resultat av social interaktion. Det är i de sociala processerna som människor konstruerar sätt att uppfatta och förstå världen. Vad som anses falskt respektive sant är resultat av social process i vilken de inte råder konfliktfrihet utan olika antagande om sannhet eller falskhet strider ständigt mot varandra (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Slutligen så är den enligt Burr fjärde utgångspunkten inom socialkonstruktionismen att konsekvenserna av kunskap leder till olika sociala handlingar (Burr 1995).

Om vi vid en given tidpunkt förstår till exempel vissa människors etnicitet som mindre eller mer värda kommer de få konsekvenser för hur dessa människor behandlas. Ett bra exempel på konsekvenser av synen på människor är det som Jørgensen och Phillips använder sig av, nämligen den om barn. Förr i tiden sågs barn som små vuxna och behandlades mångt och mycket därefter. Nu för tiden ser vi inte barn som små vuxna utan snarare som en egen kategori av människor vilket har fått flera konsekvenser som till exempel hur olika institutioner inrättats specifikt för barn eller för hur ansvar utkrävs av barn som begår kriminella handlingar (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Av detta följer att individer inte är att betrakta som något autonomt subjekt som är avgränsad och aktivt handlar i förhållande till den sociala världen. Snarare menar tänkare inom postmodernismen och poststrukturalismen att människors tänkande, upplevelser, handlande, medvetande till mångt och mycket är format av diskursiva och språkliga kontexter (Alvesson & Sköldbberg 2008). Det är till denna socialkonstruktionistiska syn på verkligheten, kunskap och språkets roll som jag i denna studie ansluter mig till och som ligger till grund för hur jag har tolkat de material som ämnas undersökas.

Kritik av socialkonstruktionism

Socialkonstruktionismen kan te sig något paradoxalt och jag anser det nödvändigt att lyfta några aspekter av den kritik som kommit att riktas mot socialkonstruktionismen. Det socialkonstruktionistiska förhållningssättet till kunskap är, som ovan nämnt, att det inte finns någon objektiv "sann" kunskap som kan hämtas från en objektivt "sann" verklighet eftersom kunskap är konstruktioner som uppstår i interaktioner människor emellan. Detta måste ju vara sant även för socialkonstruktionismen, och som Alvesson och Sköldbberg (2008) skriver finns det ju inga skäl att tro på den (socialkonstruktionismen) framför något annat. En andra kritik är den om socialkonstruktionismens syn på vad som i andra inriktningar ses som essentiellt, något oföränderligt väsen som finns inneboende hos människor eller fenomen. Socialkonstruktionismen hävdar att det inte finns någon sådan essens utan att föreställningar om något sådant i själva verket är konstruktioner. Men genom att inta denna position framträder själva begreppet konstruktion som

något essensliknande i socialkonstruktionismen. Konstruktionen blir till socialkonstruktionismens väsen som ständigt är närvarande och oföränderlig i verkligheten (Alvesson & Sköldberg 2008). Ytterligare kritik som lyfts upp mot socialkonstruktionismen är det argumentet att om all kunskap och alla identiteter är föränderliga eller kontingenta så blir konsekvensen att alla tvång och all social regelbundenhet löses upp (Winther Jørgensen & Phillips 2000)

Diskursanalys som teori

Med diskursanalys som metod följer som sagt vissa grundantaganden och metoden i sig medför vissa teoretiska restriktioner. Jag kommer därför här nedan först kort presentera en introduktion till diskursanalys som teoretiskt och metodologiskt fält samt förklara hur begreppet diskurs förstås och används inom olika diskursanalytiska inriktningar.

Diskurs brukar inom lingvistik definieras som talad eller skriven kommunikation och är utifrån denna definition att betrakta som sociala interaktioner och handlingar mellan individer. Inom diskursanalysen som vetenskaplig teori och metod ges diskurs dock en bredare betydelse. Michel Foucaults verk har haft ett stort inflytande på definitionen av diskurs i diskursanalyser med samhällsvetenskaplig prägel (Bergström & Boréus 2009; Winther Jørgensen & Phillips 2000). Enligt Foucault är diskursen den sfär där makt och kunskap korsas. Utifrån Foucaults synsätt så är det som utgör "kunskap" diskursiv till sin natur och kunskap skapas genom språket (O'Farrell 2005; Winther Jørgensen & Phillips 2000). Foucault var intresserad av maktaspekten av kunskap, hur relationen av viss kunskap förhöll sig till makt. Vad som framställs som normalt, vad är avvikande och vad beror dessa olika ställningstaganden på, var centrala frågor hos Foucault (O'Farrell 2005). Foucaults menar att kunskap och makt aldrig är separerade utan ständigt föränderliga. Vidare framhåller Foucault att diskurser är svåröverskådliga, de är komplexa i sin natur och behöver inte dra åt samma håll. De typer av diskurser Foucault intresserade sig utav är vad som brukar benämnas som diskurser med stort D eller "stora" diskurser (Alvesson & Sköldberg 2009; Fejes & Thornberg 2009). Benämningen "stora" diskurser kan enkelt förklaras med att dessa typer av diskurser verkar över samhället i stort, de är inte bundna till vissa specifika institutioner som till exempel sjukhus eller universitet.

Det finns väsentliga skillnader på hur de olika inriktningar eller ansatserna betraktar begreppet diskurs och som medför olika konsekvenser. En inflytelserik diskursanalytisk inriktning är diskursteorin som Laclau och Mouffe utarbetat. Enligt Laclau och Mouffe är vår förmåga att förnimma och förstå saker och ting helt beroende av diskurser. Med detta menar dem inte att till exempel en sten inte existerar i sig självt oberoende i en materiell värld. Stenen finns där men vi som subjekt kan inte ge stenen mening utanför diskurser. Det går inte enligt Laclau och Mouffe att separera på det diskursiva och icke-diskursiva, det finns ingen objektiv materiell värld. Med detta menas inte att de förnekar att en yttre verklighet med fasta, materiella ting och fenomen existerar oberoende av diskurser. Laclau och Mouffes diskursteori handlar inte om relationen mellan diskurser och materiella ting utan om hur diskursen skapar mening och betydelse för de materiella. Den materiella världen blir bara förståelig och betydelsefull för oss människor genom diskurserna (Winther Jørgensen & Phillips 2000; Laclau & Mouffe 1985). Fairclough och Foucault ser däremot inte vår verklighet som helt konstituerad av diskurser. Fairclough menar att det råder ett dialektiskt förhållande mellan diskursiv praktik och

andra sociala praktiker som inte är diskursiva. Den diskursiva praktiken hos Fairclough begränsas till att omfatta semiotiska system som visserligen definieras relativt brett och innefattar till exempel bilder och mode (Fairclough 1992; Winther Jørgensen & Phillips 2000).

Kritisk diskursanalys

Den kritiska diskursanalysen skiljer sig som tidigare nämnts från andra diskursanalytiska inriktningar. Fairclough definierar diskurs som mer än bara en form av språkanvändning, diskurs är språkanvändning sett som en del av en social praktik. Det går därmed inte att bara förhålla sig till en text enbart språkligt utan hänsyn måste tas till hur den relaterar till andra texter, processer och sociala förhållanden (Fairclough 1992). Utifrån den här synen på begreppet diskurs har Fairclough utarbetat en tredimensionell analysmetod där de tre nivåerna av analysen utgörs av text, diskursiv praktik och social praktik. För tydlighetens skull har jag valt att mer ingående presentera den tredimensionella analysmetoden senare i metodkapitlet.

Winther Jørgensen och Phillips pekar ut fem olika karaktärsdrag som särskiljer kritisk diskursanalys från andra diskursanalytiska ansatser. För det första ses diskursiv praktik som en viktig form av social praktik. Diskursiv praktik innebär produktion och konsumtion av texter. När texter produceras och konsumeras är det inte exakta avspeglningar av verkligheten som författaren skapar eller konsumenten tar till sig. Det är tolkningar som har kommit till under specifika förhållanden och är kontingent. Men likväl får dessa tolkningar och beskrivningar konsekvenser då de formar och påverkar sociala identiteter, relationer och strukturer. Diskursiva praktiker konstituerar alltså till viss del den sociala världen (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Som nämnts tidigare ser Laclau och Mouffe den sociala världen som helt konstituerad av diskurser. Fairclough å ena sidan menar att det existerar både diskursiva sociala praktiker och icke-diskursiva. Dessa icke-diskursiva sociala praktiker påverkar diskurser och diskurser påverkar i sin tur dessa icke-diskursiva sociala praktiker. Det råder alltså ett dialektiskt förhållande mellan diskurs som social praktik och andra sociala dimensioner som inte är diskursiva. Diskurser fungerar därmed konstituerande samtidigt som de till viss del är konstituerade, vilket är det andra utmärkande draget i kritisk diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips 2000; Fairclough 1992).

Den tredje punkten på vilket kritisk diskursanalys utmärker sig är att den som metod gör en konkret lingvistisk textanalys. De sist utmärkande dragen för kritisk diskursanalys kan sägas vara anledningen till varför den just benämns som *kritisk* diskursanalys. Diskursiva praktiker fungerar ideologiskt genom att de skapar, reproducerar och upprätthåller ojämlika maktförhållanden mellan sociala grupper. Ett exempel på hur diskursiva praktiker kan leda till ojämlika maktförhållanden skulle kunna vara en rasistisk diskurs. Genom vissa diskursiva praktiker konstrueras en världsbild där en social grupp av en viss etnicitet underordnas en annan. Den kritiska diskursanalysens "uppgift" blir till att dels se till hur och vilka diskursiva praktiker som konstruerar sociala relationer, subjekt och världsbilder och också vilken roll dessa diskursiva praktiker har i att främja en social grupps intresse. Detta för att bidra till en social förändring i riktning mot mer jämlika maktförhållanden (Winther Jørgensen & Phillips 2000; Fairclough 1992). Slutligen är det femte utmärkande draget för kritisk diskursanalys att den inte är politiskt neutral.

Ansatsen ställer sig på de undertrycktas sida och Fairclough förespråkar en så kallad kritisk språkmedvetenhet. Med kritisk språkmedvetenhet åsyftas att försöka göra resultatet av forskningen tillgängligt så att människor kan öka medvetenheten om de diskursiva praktiker de producerar och konsumerar. På så sätt också öka insikten om sociala strukturer och maktförhållanden som formas och formar diskursiva praktiker och sociala praktiker. Dessa sociala praktiker utgör de ramar inom vilka individen uppfattar sitt handlande som rationella och som formar det handlingsutrymme som tas för givet (Alvesson & Skoldberg 2008). En ökad insikt om de begränsningarna som omger språkbruket kan således också leda till ökad förmåga till motstånd (Winther Jørgensen & Phillips 2000).

För att återgå till själva diskursbegreppet och vad en diskurs är så kan man säga att diskurser framträder genom att på ett specifikt sätt konstruera vissa sociala praktiker och processer på särskilda sätt. Konstruktionen sker genom att tolka och presentera dessa sociala processer på ett specifikt återkommande och ihärdigt sätt (Fairclough & Chouliaraki 2010). De fenomen som representeras, tolkas och återberättas genom diskurser är komplexa och mångfacetterade. Av förklarliga skäl går det inte att återge hur många skildringar och tolkningar som helst av ett fenomen. De är nödvändigt att göra dessa fenomen begripliga genom att vissa aspekter tas upp och inte andra. (Fairclough & Chouliaraki, 2010). Inom institutioner och sociala domäner finns ett antal genrer och diskurser som används. Genrer är att betrakta som semiotiska sätt att agera och interagera inom en specifik diskurs som skiljer sig från andra diskurser. Genrer utgör ramen för olika sätt att interagera och agera (sociala handlingar) som typiskt är associerade till genren. Den diskursiva praktiken utmärker sig genom sitt speciella sätt att producera och konsumera text inom en viss genre. Ett exempel på genre kan vara politiska tal eller nyhetsartiklar (Winther Jørgensen & Phillips 2000). De ovan beskrivna utgör de resurser som individer inom institutionerna och de sociala domänerna har till förfogande. Resurser skall förstås som kommunikativa händelser och användandet av dessa kan dels reproducera en viss diskurs men också verka till att förändra och utmana diskursordningen. Ett exempel som Winther Jørgensen och Phillips (2000) tar upp på reproduktion av diskursordning är när en journalist bygger på diskurser som rutinmässigt används i media. När den sociala praktiken analyseras är det viktigt att ta hänsyn till diskursordningen som ramar in den text som skall analyseras. Att analysera den sociala praktiken innebär att se vilka andra diskurser som kämpar om att förmedla sin verklighet på det som studeras. I det här skedet av analysen blir det relevant att ta in andra icke-diskursiva teorier som till exempel sociologiska teorier (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Den kritiska diskursanalysen syftar således inte bara till att exempelvis dekonstruera en text rent grammatiskt och språkmässigt utan också vidga texten och sätta den i ett större sammanhang.

Disciplinering och styrningsmentalitet

Foucault har som tidigare nämnts haft ett stort inflytande på diskursanalysen som vetenskaplig ansats. Vad gäller Foucaults synsätt på makt menade han att makt i dagens samhälle inte tar sig samma uttryck som det gjort tidigare. Förr i tiden var det vanligt att makten tog sig uttryck, och hämtade styrka från, att vara synlig. Idag är det snarare, vad Foucault benämner som en disciplinerande osynlig makt som är mest framträdande

(O'Farrell 2005). Foucaults syn på disciplinerande makt har illustrerats med Jeremy Bentham's fängelsebyggnad Panoptikon (O'Farrell 2005; Alvesson & Sköldberg 2008). Med panoptikon åsyftas ett fängelse konstruerat på ett sådant sätt att fångarna i cellerna hela tiden kan se ett vaktorn, men inte om vaktornet är bemannad med en vakt eller inte. Denna konstruktion skapar känslan av att ständigt vara övervakad utan möjlighet att veta om man blir övervakad eller ej. Genom att förmå en person att agera och handla som den vore övervakad behövs ingen "synlig" tvingande makt. Samhället har i mångt och mycket gått ifrån byråkratins tvingande makt till att bli mindre synlig. Denna förändring har dock inte medfört en högre grad autonomitet eller frihet, tvärtom menar Foucault har denna förändring lett till att makten är än mer inflytelserik och effektiv. Den disciplinerade makten kan institutionaliseras med flera olika tekniker där det centrala dock är att övervaka och skapa kunskap om individen.

Styrningsmentalitet skiljer sig från disciplinära makten, som genom rigid övervakning söker inställa kontroll hos en grupp eller individ. Med styrningsmentalitet menas de praktiker som institutioner använder för att försök förmå individer att styra/kontrollera sig själva (O'Farrell 2005; McKee 2009). Styrningsmentalitet är som teori inte begränsad till enbart staten och dess maktinstitutioner utan definierar styrning som "the conduct of conduct" (McKee 2009; Rimke 2000; Youll 2013; O'Farrell 2005). Det blir intressant att betrakta hur makt tar sig uttryck utifrån styrningsmentalitet. Frihet och makt kan vid första anblick te sig som varandras motpoler, en individ som utsätts för makt borde ju inte kunna vara fri. Men Foucault ser inte makt som något förtryckande utan som något produktiv och tätt sammankopplat till kunskap. Att arbeta utefter en kritisk diskursanalytisk ansats kombinerat med ett Foucault-inspirerat maktbegrepp är inte utan teoretiska implikationer. Den kritiska diskursanalysen som Fairclough presenterar framhäver att den ideologiska effekten av diskurser resulterar i ojämlika maktförhållanden mellan sociala grupper (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Det handlar alltså om en uppfattning om att makt verkar förtryckande, något som med tvång förmår motparten att göra något. Foucault menade dock som sagt att makt är produktiv, den är inte tvingande utan skapande. Makt är inte motsatsen till frihet eller individens agentskap utan snarare förutsätter makt frihet. Det som är intressant är inte själva makten som fenomen utan med vilka medel och tillvägagångssätt som subjektet och dess uppfattade handlingsutrymme skapas (McKee 2009; O'Farrell 2005). Foucault menar att liberalismens mål baseras på en känsla av misstro över att vi styrs allt för mycket. Liberala stater undviker därmed i viss utsträckning att intervensera direkt och utöva makt på påtagliga sätt, till exempel i form av explicita förbud. Individer i liberala samhällen förväntas vara självstyrande. Makten i moderna liberala staten kan sägas ha en dubbel kraft där den både producerar subjekt eller självet men samtidigt begränsar individualitet och mångfald genom olika självteknologier. Självteknik är de olika sätt vilket subjektet "skapar" sig självt. Individer förutsätts vara fria och uppmanas till att göra fria val, men dessa val begränsas genom bland annat diskurser och normer som konstituerar vad som är rätt och fel.

Avslutande kommentar till teorikapitlet

Genom de ovan nämnda teoretiska utgångspunkterna anser jag att språket flyttas in från marginalera, från att betraktas som ett slags instrument eller redskap för att spegla verkligheten till att stå i centrum för studien. Utifrån ett kritiskt diskursanalytiskt begrepp

definieras diskurs i den här studien som både konstituerad och konstituerande av sociala praktiker. Foucault använde en verktygslåda som metafor när han gav uttryck för hur han ville att hans verk och teoretiska resonemang skulle betraktas. En verktygslåda där det står andra fritt att plocka och välja det "verktyg" som denne behövde (O'Farrell 2005). Jag tar fasta på metaforen om verktygslådan och har i denna studie valt att plocka fram Foucaults maktbegrepp om styrmentalitet och disciplinering. Med dessa analytiska redskap kommer den diskurs om ledarskap som *Ledaren i Mig* konstruerar att delvis kunna kontextualiseras i en samhällelig nivå.

Varför jag i denna studie har valt att huvudsakligen arbeta utefter en kritisk diskursanalytisk ansats beror främst på två orsaker. För det första erbjuder den kritiska diskursanalysen ett mer konkret tillvägagångssätt för att utföra en analys. Centralt för denna studie blir då den kritiska diskursanalysens fokus på textnivå. För det andra så anser jag att definitionen av diskurs som ett dialektiskt förhållande mellan diskursiv praktik och social praktik, och att det finns icke-diskursiva element inom den sociala praktiken, gör analysen mindre abstrakt. Detta gör att den lämpar sig bra som metod för att uppnå syftet med studien. Dock består uppdelning av vad som kan definieras som diskursivt respektive icke-diskursivt inte i en klar väldefinierad skiljelinje. Tvärtom är just denna uppdelning och framför allt hur det diskursiva och det icke-diskursiva påverkar varandra något som kritiserats för att vara vagt och otydligt (Winther Jørgensen & Phillips 2000).

Metod

I följande avsnitt kommer jag argumentera för valet av diskursanalys som metod samt beskriva hur jag gått tillväga för att uppnå syftet med studien. Studiens validitet och reliabilitet kommer att problematiseras utifrån studiens vetenskapliga ansats. Jag kommer också redogöra för hur urval av analysmaterial samt litteratur gått till.

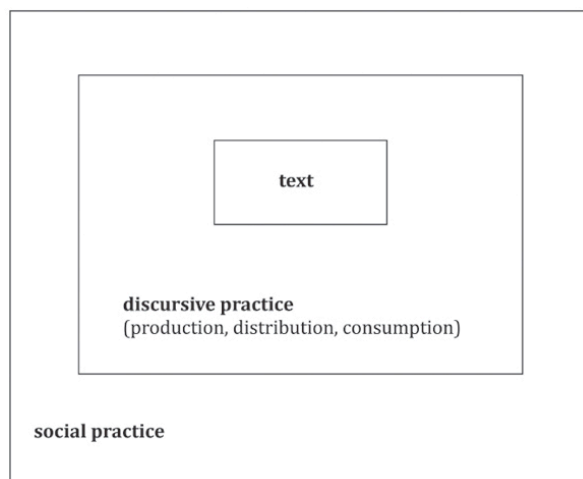
För att uppnå syftet med studien har jag influerats av Faircloughs definition av diskurs samt den tredimensionella metod han förespråkar. Diskursanalysen som metod framhåller och riktar fokus på variationen i utsagor och språkanvändning. Som Alvesson och Sköldbberg (2008) lyfter fram kan en persons utsaga om ett och samma fenomen eller händelse skifta och ibland vara tvärt motsägelsefullt. Att därför söka svara på vad som är "sant" eller till exempel vilka bakomliggande motiv som "egentligen" grundar en viss utsaga är inte av intresse. Varför det inte ses som intressant eller ens meningsfullt kan förklaras med diskursanalysens antagande om just diskursers skiftande natur. Vad som däremot anses intressant och som diskursanalyser ofta söker svara på är hur dessa utsagor är konstruerade, vilket sammanhang dem ingår i, vilken funktion de syftar till att fylla och vid vilka tillfällen utsagorna yttras (Alvesson & Sköldbberg, 2008; Jørgensen & Phillips, 2000; Fairclough 1992). Utifrån ovanstående resonemang har jag valt att utgå från Faircloughs tredimensionella analysmetod. Fokus kommer ligga på själva texten i sig och detta kommer delvis ske med inspiration av kritisk lingvistik där uppmärksamhet riktas mot meningsuppbyggnaden (Fairclough 1992). Transitivitet och modalitet blir centrala begrepp för analysen av meningsuppbyggnaden. Därefter analyseras i viss mån den diskursiva praktiken genom att se till intertextualitet och interdiskursivitet. Som tidigare nämnts kommer konsumtion av materialet som kommunikativ händelse inte vara möjlig att genomföra i denna studie. Faircloughs analytismetod fungerar därmed inte som någon fast mall som följs till punkt och pricka, utan snarare som ett vägledande och inspirerande redskap.

Analytiska redskap

Här nedan presenteras de nyckelbegrepp som varit relevanta under studiens analys. Initialt när jag analyserade texten förhöll jag mig på en textnivå med modalitet och transitivitet som analytiska begrepp. Därefter vävde jag löpande in textens interdiskursivitet och intertextualitet.

Tredimensionell analysmetod

Fairclough har utarbetat en tredimensionell analysmetod utifrån vilken diskurser kan analyseras. Denna analysmodell innefattar tre nivåer vilka är **text**, **diskursiv praktik** och **social praktik** och som illustreras i bilden här nedan.

(Fairclough 1992)

Den diskursiva praktiken syftar till att analysera hur text konsumeras och produceras. När man analyserar produktionen blir det relevant att se till en textens **intertextualitet** och **interdiskursivitet**. Med intertextualitet menas hur en text väver in sig själv i andra texter, och väver in andra texter i sig själv. Fairclough själv uttrycker det på följande vis: “how a text responds to, reaccentuates, and reworks past texts, and in doing so helps to make history and contributes to wider processes of change” (Fairclough 1992:102). Interdiskursivitet är en form av intertextualitet och innebär att olika diskurser artikuleras inom och/eller mellan diskursordningar (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Dessa tre dimensioner (text, diskursiv praktik, social praktik) återfinns i alla kommunikativa händelser. När texten analyseras riktas fokus mot de lingvistiska elementen i texten som uppbyggd av grammatik och meningsuppbyggnad. Textanalysen kan bedrivas på flera sätt, centralt för denna föreliggande studie är begreppen transitivitet och modalitet som analytiska redskap.

Modalitet syftar till att beskriva/mäta olika egenskaper i texten. Dessa egenskaper kan i det här sammanhanget sägas vara inställsamhet, sanningshalt och tillåtelse. Författaren förbinds på olika sätt till de uttalanden som görs i texten och detta får konsekvenser för hur diskursen konstruerar sociala praktiker och kunskapssystem (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Olika exempel på inställsamhet skulle kunna vara utlåtanden om nödvändigheten av att ha en brandvarnare. Satserna; “brandvarnare är nödvändigt” eller “jag tycker det kan vara nödvändigt att ha brandvarnare” får olika konsekvenser. Den första utsagan blir mer som ett konstaterande av ett sant fakta medan den senare ett uttryck för en subjektiv åsikt. Den första meningen är ett uttryck av objektiv modalitet eftersom utsagan inte innehåller något subjekt, medan den andra utsagens modalitet är subjektiv. Med modalitet menas också hur pass hög sanningshalt texten tillskriver en viss utsaga. Winther Jørgensen och Phillips använder utsagan “det är kallt” till skillnad från “jag tycker det är kallt” som exempel. En mening kan konstrueras med olika grader av osäkerhet. Till exempel får “brandvarnare räddare liv” och “brandvarnare *kan* rädda liv” olika grad av säkerhet i konstruktionen av respektive påståenden. Genom att använda sig av ord som “kan”, “tror” och “möjligt” etcetera skapar textens författare en distans till utsagorna genom att de blir mer osäkra. En text i vilken författaren instämmer helt med olika påståenden sägs ha hög affinitet. Den första satsen kan alltså sägas ha

hög affinitet, det finns ingen osäkerhet i påståendet om att brandvarnare räddar liv.

Transitivitet syftar till att se hur händelser binds samman med objekt och subjekt, eller också till huruvida objekt och subjekt inte binds samman. Det kan ta sig uttryck genom att man beskriver en händelse som om det skett utan att någon agent varit inblandad. En text som beskriver till exempel finanskrisen från 2007-2008 skulle kunna uttrycka det på ett enkelt vis genom "finanskrisen inträffade då börsen kraschade". Satsen konstrueras på så ett sådant sätt som om att kraschen inträffade av sig själv och det saknas agent(er) att lägga ansvar på. Således blir det själva effekten av ett handlande eller en process som hamnar i fokus och orsakerna sprungna ur tomma intet (Winther Jørgensen & Phillips 2000).

Litteraturgranskning

Syftet med det här avsnittet är att jag vill visa på hur en del av studiens forskningsprocess gått till nämligen litteraturgranskningen. Litteraturgranskning utgör en viktig del i forskningsprocessen och således även för föreliggande studie där litteraturgranskningen haft stor betydelse för studiens resultat. Litteraturen har inhämtats från främst LUBsearch, Lunds universitets elektroniska biblioteksresurs, men även Google Scholar har använts i viss utsträckning. Litteraturens relevans bedömdes inledningsvis efter syfte, frågeställning, diskussion och resultat. Ett krav som ställdes på litteraturen som behandlades var att den genomgått referentgranskning. Utöver dessa krav värderade jag också ut artiklar efter deras vetenskapliga ansatser. De vetenskapliga ansatser som har uppfattats som relevanta har varit de med en tolkande och/eller kritisk ansats. Sökningsfraser som användes vid inledningen av studien har varit bland annat "critical discourse analysis" och "discourse analysis" ensamt och i kombination med "leadership", "management", "management literature", "self-help literature" och "governmentality". Utsållningen av litteraturen efter vetenskaplig ansats gjordes inte bara på grund av relevans utan också av ren nödvändighet. En sökning på "management" ger ungefär elva miljoner träffar och "leadership" närmare en miljon.

Utifrån de initialt funna artiklarna som ansågs relevanta har jag också valt att läsa och ta med vissa utav de studier som de refererar till. Jag har med andra ord till viss del gått till väga på ett sätt som skulle kunna liknas vid ett snöbollsurval. Snöbollsurval är ett sätt att samla in data genom att till exempel vid en intervjustudie så leder en informant forskaren vidare till ytterligare informanter. Likt en snöboll som växer sig större ju längre den rullas, växer dataunderlaget successivt från en informant till en annan.

Urval av data

Insamling av data skedde genom att först och främst ta del av de material som finns tillgängligt genom FranklinCoveys svenska hemsida, www.franklincovey.se, samt hemsidan www.theleaderinme.com. Det material som fanns tillgängligt utan att ha behövt köpa någon av deras tjänster bestod dels av olika pdf-filer som behandlade ledarskapsutbildningens olika teman samt kortare texter som gav beskrivningar av programmet och dess inverkan på skolor. Efter att ha gått igenom materialet ansåg jag att det inte var uttömmande nog varför också boken *The Leader in Me: How Schools and Parents Around the World are Inspiring Greatness, One Child at a Time* (Covey, 2008) införskaffades. Boken riktar sig främst till lärare, föräldrar och andra anställda inom skoladministration. *The Leader in Me* är en beskrivning av skolors implementering av ledarskapsprogrammet samt skall fungera i en viss mån som en slags instruktionsguide (Co-

vey, 2008). Anledningen till att boken också medtogs som underlag bottnar i en ambition att söka nå djupare förståelse för hur diskursen kring behovet att utbilda elever i ledarskap, samt begreppet ledarskap, konstrueras. Som tidigare nämnts avser den kritiska diskursanalysen att analysera kommunikativa händelser. I denna studie utgörs de kommunikativa händelserna av dels ovannämnda bok samt det material som fanns att tillgå på de två hemsidorna till ledarskapsutbildningen i form av aktivitetsguider riktade till elever och lärare. Dock är det boken *The Leader in Me* som har utgjort den huvudsakliga källan till det material jag valt att analysera.

Reliabilitet och validitet

Cohen et al. (2011) menar att det finns många olika typer av validitet och reliabilitet. Validitet och reliabilitet beskrivs övergripande som ett begreppspar i förhållande till varandra. Cohen et al. (2011) uttrycker det som så att reliabilitet är ett nödvändigt men inte tillräckligt kriterium för att en studies validitet, och validitet kan vara tillräcklig men inte nödvändig för att studier skall uppfylla reliabilitetskravet. Det är dock värt att belysa det faktum att reliabilitet och validitet tar sig olika uttryck inte bara mellan kvalitativ och kvantitativ forskning, utan också inom dessa två kategorier beroende på vilken forskningsparadigm studien ansluter sig till.

Validitet kan förenklat förklaras som i vilken grad en studie undersöker det den utger sig för att undersöka. Hur man säkerställer detta skiljer sig åt mellan den kvalitativa forskningen generellt väldigt mycket åt från kvantitativ forskning. Måtten med vilka man mäter reliabilitet och validitet är alltså beroende på den vetenskapliga ansats studien har. Cohen et al. (2011) lyfter fram att hur validitet inom kvalitativ forskning skall säkerställas, och hur själva begreppet skall förstås och definieras, inte är någon självklarhet. I ett försök att komma bort från ett av positivismen starkt präglat sätt att se på validitet, har begreppet "förståelse" föreslagits som ett mer lämpligt begrepp än just "validitet" (Cohen et al. 2011). Detta eftersom forskaren är del av den värld i vilken forskningen sker och det inte går att uppnå någon fullständig objektivitet. Det handlar därmed mindre om vilken metod som använts eller vilken data som analyserats vad gäller studiens validitet. Vad som istället bör granskas som valid eller inte är de redogörelser och utsagor som görs i studien. Sett utifrån den här studiens teoretiska ramverk är det intressant att lyfta fram den diskursiva funktion validitet fyller inom samhällsvetenskapen i allmänhet. Funktionen av validitet blir inom samhällsvetenskapen ett diskursivt sätt att antingen stärka eller försvaga en studies anspråk på att kunskapen som den förmedlar är korrekt. I och med att denna studie positionerar sig utifrån ett socialkonstruktivistiskt vetenskapligt perspektiv måste resultatet redan betraktas och värderas som delvis partiskt och situerat (Aguinaldo 2004). Vad gäller **reliabilitet** och generaliserbarhet gör denna studie inga anspråk på att kunna applicera eller generalisera resultatet i andra kontexter. Utifrån den vetenskapliga ansats och den teoretiska grund som studien vilar på, och den kunskapssyn som medföljer därav, blir det problematiskt att försöka göra anspråk på generaliserbarhet.

Resultat och analys

Här nedan kommer jag först att ge en kort beskrivning av det material jag valt att redovisa och analysera. Efter denna beskrivning är följande kapitel indelat i fem underkategorier. Dessa underkategorier är uppdelade efter olika teman som jag ansett varit särskilt framträdande när materialet analyserades.

Ledarskapsprogrammet är en vidareutveckling av Stephen Coveys bok *7 habits of highly successful people* som publicerades första gången 1989. Boken har sålts i flera miljoner exemplar över hela världen och haft ett stort genomslag. De sju goda vanorna som presenteras i boken har legat till grund för ledarskapsutbildningar riktade till personer anställda inom både privata och offentliga organisationer. Utbildningarna har som ovan beskrivits nu också kommit att rikta sig till skolor. Tanken med att skolor skall genomgå utbildningen är inte bara att personalen på skolan skall lära sig ledarskap utan även, och främst, riktat till eleverna. När en skola köper in utbildningen får de även tillgång till olika utbildningsredskap, som till exempel aktivitetsguider och planscher med olika budskap. Utbildningen skall, enligt vad som går att läsa på FranklinCoveys hemsida, resultera i bland annat att höja elevernas prestationer, skapa färre konflikter, förbättra samarbete med skolan och föräldrarna, stärka ansvarstagande och initiativförmåga etcetera (FranklinCovey). Utbildningen bygger på Coveys ledarskapsfilosofi vilken bygger på de sju nedanstående principerna:

1. Var proaktiv
2. Börja med målet i sikte
3. Gör det viktigaste först
4. Tänk vinna/vinna
5. Sök först att förstå, sedan att bli förstådd
6. Skapa synergi
7. Vässa sågen” (Covey 1989; 2008)

The Leader in Me (Covey 2008) är i en bred bemärkelse pedagogisk och utger sig för att vara en slags handbok där läsaren får ta del av olika metoder för att implementera en ledarskapskultur i skolan och på elever. Utöver bokens pedagogiska funktion fungerar den även som en berättelse av konceptets framgång i en amerikansk skola och fungerar som återberättelse av hur denna skola har arbetat med principerna. Boken söker alltså både legitimera och informera om målsättningen med att implementera ledarskapsprogrammet, samt till viss mån föreskriva givna metoder.

Ledarskapets behov till följd av en förändrad värld

Nedanstående citat är hämtat från det första kapitlets inledande meningar i *The Leader*

in Me. Det jag anser talande med nedanstående citat är författarens betoning och skildring av en värld som både genomgått och står inför omvälvande förändringar. Att världen genomgått stora förändringar och står i begrepp att ständigt förändras kraftfullt är ett tema som återkommer och genomsyrar materialet.

"Today's young people, our children, belong to the most promising generation in the history of the world. They stand at the summit of the ages. They also stand at the crossroads of two great paths. One is the broader, well-traveled path that leads to mediocrity of mind and character, and to social decline. The other is a narrower, 'less traveled' uphill path leading to limitless human possibilities - and the hope of the world. EVERY child can walk this latter path, if shown the way" (Covey, 2008:26).

Det är med ord och inga visor som författaren inledningsvis målar upp världens framtid. Det handlar antingen om att nå framgång och storhet utan gränser, eller samhälleligt förfall. Satserna konstrueras som att det inte handlar om något författare anser eller tror utan det är en deskriptiv skildring. Modaliteten i texten är hög, det finns inga tvivel eller ingen tvekan om att världen är befattad på det sätt som beskrivs. Genom att också skriva "our children" etableras en relation mellan läsaren och tonen blir mer personlig. Vi har något gemensamt med författaren nämligen våra barn. Utifrån den skildring av verkligheten som författaren konstruerar kommer ledarskapsprogrammet också att legitimeras genom en dikotomisering av skolor. Dikotomiseringen består av å ena sidan en skola som är fast i det förflutna, som inte står beredd att lära eleverna vad det "egentligen" behöver för att klara sig i dagens värld. Å andra sidan porträtteras en skola som arbetar aktivt och omfattande med *Ledaren i Mig* där eleverna tillåts utveckla de färdigheter som texten tillskriver dagens samhälle som nödvändiga.

"But that era is now being transcended as the global economy has entered another phase of speed and complexity. While factual information remains a key factor for survival in today's world, it is no longer sufficient. With the massive spread of the internet and other digital resources, facts that at one time were closely guarded trade secrets and only available from the top universities can now be accessed in most every nook and cranny on the globe at the click of a mouse. As a result, many of the so-called elite professions that once required extensive schooling are today being passed on to computers or to people at far lower education levels and wages across the planet (Covey 2008:31-32)

Det är i grunden en positiv förändring som har skett vilket utmynnar i att vi kan nå framgång och välstånd, bara vi lär oss de givna färdigheterna som boken förmedlar. Denna förändring ställs i kontrast med skolväsendet som författaren menar har stagnerat. Genom skildringen av vår världs drastiska och ständiga föränderlighet väver författaren in en diskurs som enligt Alvesson (2003) är framträdande inom massmedia och managementlitteratur. Diskursen konstrueras genom en redan etablerad diskurs om världens föränderliga natur och verkar samtidigt konstitutivt genom att implementera dessa i en ny text som om de vore objektiva speglingar av verkligheten. Alvesson (2006) lyfter fram ett citat från Tengblads *Den myndige medarbetaren* (2003) i vilket Tengblad menar att "föreställningen om en hisnande förändringstakt, mördande konkurrens och uppkomsten av ett dramatiskt annorlunda samhälle befolkat med en ny typ av individer inte bara överdrivna utan även i stor utsträckning vilseledande" (Tengblad

2003:178). Tengblad utvecklar vidare resonemanget och menar att även fast världen inte genomgår lika drastiska och snabba förändringar som så ofta hävdas så får denna retorik konsekvenser. Genom att porträttera verkligheten på föregående sätt bidrar texten till att konstruera nämnda verklighet, vilket tjänar som ett gott exempel åt vad Fairclough (1992) menar med diskursers dialektiska förhållande. Själva idén om den snabba och drastiska förändringstakten i världen leder till att till exempel organisationer i många fall agerar därefter, med omorganisationer och reformer av olika slag (Tengblad 2003). I texten tas det för givet att dessa förändringar samt de nya villkor som följer av förändringarna är oundvikliga och oåterkalliga. Dessa förändringar framställs också som något som sker naturligt utan människors inverkan. Processen binds alltså inte samman med någon agent utan skall förstås som något oundvikligt, nästan som en naturkraft. För att legitimera en förändring eller reform behövs den ställas i relation till ett problem. Som tidigare nämnt kan man i texten se hur författaren argumentar för ledarskapsprinciperna genom att å ena sidan skildra en stagnerad skola med elever som står illa förberedd för att möta framtidens behov och å andra sidan en skola där eleverna får lära sig ledarskap och därigenom nödvändiga färdigheter.

“Until recently, we were living in an era known as the information age. In that era, individuals who had the most information - the most "facts" in their heads - were the ones who became the fortunate few to ascend to the tops of their professions.” (Covey 2008:31-32)

Ovanstående citat exemplifierar hur den förändringsdiskurs som texten konstituerar och reproducerar också lett till en förändring av vad som utgör värdefull kunskap. Den kunskapsdiskurs som vävs in och reproduceras i texten är en målrationell kunskapsdiskurs. I denna målrationella kunskapsdiskurs värderas kunskap efter dess förmåga att kunna omsättas till ett konkret mål. Kunskap utifrån det här synsättet blir att likställa med dels färdigheter och kompetenser som problemlösning, dels också attityder som att vara flexibel och samarbetsvillig (Adolfsson 2012).

Den målrationella kunskapsdiskursen uttrycks i ekonomiska termer om effektivitet och resultatstyrning. Argumentationen bygger på som tidigare att världen har förändrats kraftigt och att vi står inför en tuff framtid där det antingen är vinna eller förlora som gäller. Författaren använder sig av objektiv modalitet för att måla upp bilden av var barn befinner sig i dagens samhälle samt deras möjligheter.

“In today's global economy, we simply cannot afford to wait until young people receive their first promotion into corporate leadership before we show them the better road to getting along with others. We cannot stand by and wait for them to become CEOs or schoolteachers or parents before we teach them how to organize their lives, to set goals, or to be assertive. We cannot afford to sit by idly and hope that they pick up on their own how to resolve conflicts, or how to be more responsible. We have done that for years and the approach is just not working. We must show them the upward path” (Covey 2008:229-230).

Citatet visar på hur texten väver in en marknadsskiss delvis genom att sätta “dagens globala ekonomi” som den avgörande faktorn som sätter upp gränserna för den riktning i vilket samhället bör utvecklas och anpassas efter. Dagens skolor är inte förmögna till att lära individer att organisera sina liv, sätta upp mål, lösa konflikter etc. Sådana fär-

digheter, om man tar texten ordagrant, skulle alltså vara något man först utvecklar genom ett arbete. I texten kan man se hur författaren bygger upp behovet av ledarskapsprogrammet genom en dikotomisering av skolor som lär ut de ledarskapsprinciper som han föreskriver och av skolor som inte gör det. Utifrån skall skolan förstås som oförmögen att lära elever att ta eget ansvar, komma överens med varandra eller utnyttja tid på ett bra sätt. Vad som också framgår tydligt är författarens ambition om att ledarskapsprinciperna skall verka för att stärka vad han benämner som karaktärsetik. För att använda Jacksons terminologi om hierarki och transcendering så lockar texten med möjligheten att framgångsrikt kunna få mer, bli mer.

Ledarskapets universella och tidlösa tillämplighet

Mot representation av världen som ständigt föränderlig ställs de föreskriva ledarskapsprinciper som något fast och tidlöst. Detta skapar en känsla av trygghet hos läsaren, det finns och kommer alltid att finnas vissa givna sanningar som kan vägleda oss i en osäker värld.

“First, observe **the universal nature of the leadership principles** that are being taught at the schools. The principles are timeless and, in most cases, commonsensical. I did not invent the principles; they have been around for ages and are familiar to all cultures. So whether a student is stepping out of a sizable home in an upscale neighborhood or out of a thatched hut in the rain forest, principles will enable them to make better choices today and improve their tomorrows.” (Covey, 2008:37-38, markering i original)

Att ledarskapsprinciperna är universellt applicerbara och tidlösa framställs i texten som ett sant faktum genom objektiv modalitet. Författaren separerar sig själv från texten uttryckligen genom att poängtera att det inte var han själv som kommit på principerna. Genom att med objektiv modalitet hävda principernas tidlösa och universellt sanna applicerbarhet stärks legitimiteten då det inte ges utrymme för annorlunda tolkning. Därigenom blir det svårt att rikta kritik eller inta en skeptisk ställning mot vad texten förmedlar. Hur kan man kritisera något som är sunt förnuft, något som är applicerbart i alla delar av världen och i alla tider? Författaren understryker ett flertal gånger att dessa principer är universella och tidlösa och att författaren inte hittat på dem själv. Genom att underbygga sin text med hänvisningar till universella sanningar reduceras komplexiteten i sociala fenomen som ledarskap. Läsaren behöver inte reflektera över metoderna och principerna som förmedlas genom texten eftersom dessa enbart är uttryck för en universell sanning. Det förmedlar en trygghet hos läsaren och liten eftertanke behöver skänkas till om ledarskapsprinciperna faktiskt ger de resultat som påstås. Man kan förstå att ledarskapsprinciperna kanske framstår som särskilt attraktiva och giltiga med hänsyn till hur författaren skildrar världen i texten. I en värld som ständigt förändras i rasande takt behöver människor fasta punkter att förankra sig i för att skapa en känsla av trygghet. Vidare medför föreställningen om tidlösa och universellt sanna principer ett slags legitimerande av handlingar och beslut oavsett dess moraliska implikationer. Rent logiskt borde ju ett handlande som grundar sig i sådana principer rimligtvis inte kunna betraktas som felaktigt (English 2007).

Att dessa ledarskapsprinciper som författaren lägger fram skulle vara tidlösa och möjliga att applicera på alla individer tolkar jag dessutom som ett modernistiskt synsätt. Jag

menar att det är ett modernistiskt synsätt eftersom det innebär att det tänkta föregås av den individ som tänker på det. Texten konstrueras på det sättet att den tar för givet att det finns en objektiv sanning/kunskap oberoende av, eller frånskild, människan. Detta blir utifrån ett postmodernt synsätt problematiskt eftersom utifrån det postmoderna synsättet är människans medvetande en förutsättning för att kunna göra en observation. Det blir därmed inte möjligt för kunskap att föregås av individen, kunskapen existerar inte utanför individen. Den bild som målas upp i texten är dock en annan. Här finns en given mall utstakad med dem "bästa" principerna som skall följas utan hänsyn till kontext eller situation.

Ledarskap som en samling färdigheter

I materialet till ledarskapsprogrammet framkommer flera olika definitioner av ledarskap, om än med snarlik betydelse. Här nedan är två återkommande definitioner

"Leadership is the umbrella term to encompass the many character traits and basic life competencies that parents, business leaders, and educators are voicing as the desired skills necessary to thrive in the 21st century." (Student Activity Guide nr. 1)

"One of my favorite definitions of leadership that I have used over the years is this: 'Leadership is communicating people's worth and potential so clearly that they are inspired to see it in themselves.' Is that not also the essence of teaching?" (Covey 2008:66)

Det är två olika innebörder som ges till begreppet ledarskap. I det första citatet definieras ledarskap som en samling färdigheter som vissa aktörer anser önskvärda. Sett till det andra citatet skall ledarskap alltså förstås som själva essensen av att lära ut. Det första citatet visar hur författaren hänvisar till olika diskursiva genrer när han argumenterar för behovet av ledarskap och hur ledarskapet konstrueras i texten. Texten väver in och flyter mellan flera diskursiva genrer, som till exempel en näringslivs- föräldra- och lärar-genre. Författaren citerar och hänvisar till olika affärsledare, föräldrar och lärare som alla instämmer i att de är dessa egenskaper som utgör vad ledarskap betyder för dem. Utifrån det första citatet blir logiken att dessa egenskaper och färdigheter, som dessa intressenter anser önskvärda, ett krav för att lyckas i dagens samhälle. Texten motiverar här också behovet av att lära sig ledarskap genom att visa den som konsumerar texten att dessa egenskaper och färdigheter inte är något taget ur luften utan direkt resultat av vissa betydelsefulla intressenter. Författaren hänvisar också regelbundet till sina egna erfarenheter i egenskap av att vara förälder och affärsledare. Ledarskap innebär enligt utsagan att vara "well-rounded" och veta sina styrkor. Här uttrycks också vad jag anser vara centralt för vad ledarskapsprogrammet framhäver som grundsyn på individen nämligen möjligheten att vara den absoluta beslutsfattaren i sitt liv. Ledarskap definieras på flera olika sätt men ett återkommande tema är hur begreppet kopplas samman med autonomi och att vara ledare över sig själv blir i förlängningen att man skall ha rätt attityd och fatta rätt beslut.

Det mätbara ledarskapet

I de aktivitetsguider som skall hjälpa eleverna att lära sig om ledarskapsprogrammet

återfinns en rad olika "ledarskapsverktyg". Dessa verktyg består i aktivitetsguiderna av 15 olika diagram, tabeller och kartor vars funktion beskrivs som centrala redskap för att kunna utvecklas till att bli en ledare. Insamlingen och mätningen av olika slags data är en central del i ledarskapsutbildningen. Mätningarna sker på tre olika nivåer där den första utgörs av en individuell nivå. Varje elev tilldelas vad som kallas för en "data notebook" i vilka de antecknar deras individuella utveckling mot vissa mål. Utöver de individuella anteckningsböckerna har lärarna liknande anteckningsböcker där de kan följa upp klassens gemensamma utveckling. Denna utveckling visas också upp i klassrummen genom olika tabeller, diagram och kartor. Den tredje nivån sker över skolan som helhet.

"This activity guide was made just for you! It's called *The Leader in Me* because you have the power to be a leader. It will teach you the habits and tools you need to be a leader." (Student Activity Guide nr. 1, kursivering i original).

Texten riktar sig direkt till läsaren med ett personligt tilltal. Återigen cementeras budskapet att alla har möjlighet att bli ledare. Texten ger uttryck för att den ledarskapsmetod som författaren föreskriver och dem mätinstrument som presenteras i guiden är nödvändiga medel för att kunna bli en ledare. Texten håller det som sant att genom att lära sig vanorna och att använda sig av mätinstrumenten kommer man utvecklas till att bli en ledare. Här kan man se en slags positivistisk diskurs där det är viktigt att behandla resultat av olika sociala processer utifrån ett positivistiskt synsätt. Jag tolkar det som att genom att konstruera ledarskapsutvecklingen som mätbara resultat försöker man skapa legitimitet åt ledarskapsprogrammet samt stärka dess sanningsanspråk. Sett utifrån detta perspektiv framstår de olika egenskaperna som "naturgivna". Likt experiment inom naturvetenskapen som söker förklara och beskriva fenomen inom naturlagar framträder här de egenskaper som tillskrivits ledaren som en slags indikation på givna sociala lagar. Genom dessa verktyg reducerar man mänskliga handlingar, sociala relationer etc. till en mätbar kunskap som utifrån ett givet facit kan sägas vara rätt eller fel. Att kontinuerligt mäta och föra statistik över utvecklingen är en central del av ledarskapsprogrammet. Detta blir som tydligast när författaren citerar en lärare som menar att "data notebooks are a very important part of the process because they help students develop intrinsic desires to achieve goals" (Covey 2008:88). Detta blir ett uttryck både för en disciplinerande makt och en makt- och självteknologi. Genom att statistikföra individens beteende och utveckling skapas kunskap om individen. Denna kunskap leder dels till att kunna särskilja han eller hon från andra individer med de särdrag hon eller han besitter. Med en sådan kunskapsbas blir det enkelt att jämföra med andra individer inom gruppen och bestraffa eller belöna vissa beteenden. Den insamlade kunskapen fungerar därmed som ett medel för att kunna normalisera individerna. Samtidigt kan dessa dataanteckningar tolkas som en objektifiering av subjektet eftersom det fungerar som en mall för individens uppträdande och undertrycker den (O'Farrell 2005; Alvesson & Skoldberg 2008).

Den fria individen

En av den mest framträdande diskursiva genren i materialet om ledarskapsprogrammet

är själv-hjälpsgenren. *The Leader in Me* är som tidigare nämnt en förlängning på Stephen Coveys managementbok *7 Habits of Highly Effective People* och det centrala i båda böckerna just de sju vanorna. Dessa vanor ställs som, om än inte helt nödvändiga, kriterium för att kunna utvecklas till att bli en ledare i bokens bemärkelse. Att det just är dessa vanor som ligger till grund för programmet och som skall hjälpa eleverna råder det ingen tvekan om. Att på detta sätt föreskriva en slags mall som syftar till att ge människor enkla redskap och metoder för att bli eller må "bättre" är typiskt för själv-hjälps genren. Utöver denna ganska uppenbara likhet väver ledarskapsprogrammet in en diskurs om individen som är utmärkande för själv-hjälps genren nämligen den om individen som en helt autonom varelse. Denna diskurs illustreras väl genom följande citat som är hämtat från en aktivitetsguide till eleverna:

"You can't control the weather, but you can control what to wear. You can't control what other people think, say, or do, but you can control how it affects you" (Student Activity Guide nr. 6)

Ovanstående citat tolkar jag som att lika lätt som man tar på sig en regnjacka när det regnar för att slippa bli blöt kan en individ välja att vara glad för att slippa vara ledsen. Texten håller det som sant att yttre omständigheters inverkan på individer egentligen inte spelar någon större roll, eftersom individen själv besitter möjligheten att enkelt välja i vilken grad dessa omständigheter påverkar individen. Ansvar och kausalitet i satserna faller helt på agenten, det vill säga eleven. Denna syn på individen kan liknas vid det hyper-individualistiska synsätt som den diskurs om individen själv-hjälpsgenren bygger på. Youll (2013) och Rimke (2000) poängterar att ett av själv-hjälplitteraturens centrala premisser är den om individens förmåga att välja sina känslor och attityder. Detta är något som texten framhäver flera gånger att utgångspunkten för att utveckla ett gott ledarskap, hög etisk karaktär och vara en god samhällsmedborgare i övrigt startar med att erkänna sig själv som den yttersta aktören för ens välbefinnande.

Självhjälps-litteraturen bidrar till att producera och konstituera vissa typiska nyliberala sanningar om "verkligheten". *The Leader in Me* sett som en social praktik konstituerar en form av "självhet" som är den yttersta formen av det liberala styrelsesättet (Rimke 2000). Texten föreslår olika medel/praktiker som man skall använda sig av för att kunna uppmärksamma sina problematiska beteenden samt föreskriver vissa principer och normer för att bli "bättre". Konsekvenserna av denna process leder till att "[...] the self becomes an object of knowledge and a subject/object of governance, not simply under the gaze of an expert acting at a distance but, most importantly, under the ever-present gaze of one's self." (Rimke 2000).

Budskapet att framgång och misslyckande eller till och med glädje, sorg och andra känslor är resultatet av vad individen själv väljer är inget nytt. Det är ett sätt att tala och beskriva individer liksom den diskurs om självhjälps-böcker använder sig utav för att konstituera en verklighet om individens ansvar och möjligheter. Diskursen föreskriver att individen måste uppnå hög grad av autonomitet, effektivitet och produktivitet för att nå målet att bli "bättre". Genom denna konstruktion så blir konsekvensen att individen lyfts upp och plockas ut från den sociala kontext den befinner sig i. Det är den fria, autonoma individen som bär ansvaret och hela ansvaret. Sättet på vilket denna diskurs konstrueras kan sägas befinna sig på motsatt sida av socialkonstruktionismen. Sett ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv är vår sociala verklighet summan av historien formade inter-

sektioner av sociala och kulturella processer. Det är i interaktioner med andra människor som vi skapar och formar vår kunskap och syn på verkligheten. Den verklighet som målas upp i texten till *Leader in Me* erkänner inte, eller ger inte utrymme för, denna tolkning. Istället ligger fokus på social förändring helt och hållet på individens egen förmåga. Det är det individuella framför det sociala som premieras och jag tolkar det som att det i texten finns en blindhet för strukturer. Denna förskjutning av ansvar innebär i förlängningen också att nödvändigheten av socialt ansvar och ansvaret att upprätthålla någon form av social ansvarsfullhet till fullo läggs på individen. I förlängningen innebär det att man skulle säga att statens roll och ansvar för till exempel social rättvisa i den här bemärkelsen blir sekundär eftersom ansvaret förväntas bäras upp av individen.

I texten finns också anspelningar om hur elever skall lära sig anamma ett positivt tänkande. En negativ inställning till "måsten" som exempelvis att göra läxorna benämns som att vara reaktiv. Den första vanan, "var proaktiv", får således innebörden att individen skall anamma en positiv inställning till sådant som upplevs tråkigt eller att se de positiva med motgångar. Positivt tänkande är ett ytterligare sätt på vilket nyliberala ideal om individualism och idén om eget ansvar konstrueras. Idealen är nära sammankopplade med andra politiska motiv om hur individer skall vara, t.ex. effektiva och profiterbara (Youll 2013). Den sjunde vanan, "väsasågen", är ett tydligt uttryck för en sådan effektivitetsdiskurs. Den sjunde vanan föreskriver hur individen måste balansera vila och produktivitet samt leva ett hälsosamt liv med rätt kost och ägna sig åt andlighet. Som Cullen (2008) påpekar blir den sjunde vanan trots att den förespråkar vila och återhämtning endast ett medel för en evig strävan till att effektivisera sig själv.

Sammanfattning och diskussion

För att återgå till syftet med denna studie, hur är diskursen kring ledarskap konstruerad i texten? Hur är behovet av detta ledarskap konstruerat? I den kommunikativa händelse som jag analyserat utgörs diskursordningen av en mängd olika diskurser. Bland de diskurser som jag anser mest framträdande är till att börja med en nyliberal diskurs om individen som ett autonomt subjekt. Att vara ledare och utveckla ledarskap handlar i texten om att utgå från premissen om individens möjlighet och ansvar över sitt välbefinnande. Därutöver konstrueras ledarskap genom att likställas med olika färdigheter som konstitueras av en ekonomisk diskurs. Genom att väva in och starkt betona en diskurs om förändring porträtteras världen som otrygg och osäker. Det som en gång var giltigt gäller inte längre eftersom vi lever i en ny tids era där nya premisser gäller. I denna otrygghet och i det ständigt förändrade sociala landskap vi befinner oss i kan vi dock söka trygghet genom de universella och tidlösa principer om individens natur som texten förmedlar. Genom att anamma dessa principer kan vi navigera oss till framgång och lycka genom att vi efter dessa principer kan leda oss själva. Texten tar för givet att den nya globala ekonomins villkor och krav på individen vad gäller effektivitet, flexibilitet, kreativitet etc. är oundvikliga och bör vara något vi skall eftersträva att anpassa oss till. I diskursen om individen som helt autonom bär hon hela ansvaret av sin situation och sina känslor. Strukturer och andra problem som kan verka hindrande och förtryckande för individen beskrivs som oundvikliga och ges litet utrymme. Dessa problem bortses från eftersom de enligt texten alltid har funnits och alltid kommer att finnas. Vad som krävs för att må bättre eller lyckas är att rikta fokus på sig själv och erkänna sina möjligheter att välja ”rätt” val. Detta tolkar jag som att det skulle kunna vara ett tecken på diskursiv förskjutning, det vill säga ett tecken på social förändring. Denna hyperindividualistiska bild som tas för givet grundas i en nyliberal rationalitet där staten tillskrivs liten förmåga att adekvat kunna lösa sociala problem. Istället ligger ansvaret på individen (Fairclough & Chiapello 2010, Adolfsson 2012).

Ett centralt inslag för att kunna utveckla ett ledarskap är att föra statistik och mäta sina resultat mot att leva efter de sju vanorna. Ledarskapsverktygen som presenteras fungerar som teknik för disciplinering. Utifrån dessa examineras eleverna och skolpersonalen och institutionalisera de sju goda vanorna. Genom att samla in information om huruvida vissa mål uppfylls eller ej får de så kallade ”data notebooks” funktionen som ett reglerande och disciplinerande verktyg där avvikande beteende bryter mot det som utgör normen enligt ledarskapsprogrammet, till exempel att vara proaktiv. Foucaults definition av ”government” förutsätter att det finns vissa ideal utifrån vilka individer skall bete sig och sträva efter. Sett utifrån den här definitionen blir Foucaults begrepp om styrningsmentalitet som ett metodologiskt och rationellt sätt att influera, omforma och uppätta olika handlingsalternativ för individen och vad den skall rätta sig efter (Youll 2013). Detta visar också på att det inte handlar om att tvinga eleverna till att bete sig på ett visst sätt eller att med tvång förmå dem att internalisera attityder och värderingar. Som tidigare nämnts tar texten genomgående avstamp i idén om valfrihet och autonomi. ”Uppgiften” blir således att förmå eleverna att genom självreflektion överväga sina handlingar, känslor och attityder i förhållande till de önskvärda beteenden och ideal texten förmedlar. Dessa ”datanotebooks” blir ett verktyg för sådan självreflektion och ett sätt att övervaka eleverna och därigenom också ett medel för att få dem att styra sig

själva till ett önskvärt beteende. Denna fokus vid mätning och resultat kan också tolkas som en diskursiv förskjutning vad gäller talet om kunskap. Den målrationala kunskapsdiskursen som genomsyrar texten utmanar andra kunskapsdiskurser. Kunskap ses inte som bundet till en specifik kontext och socialt konstruerat utan något som tas för givet och är fixerat (Adolfsson 2012). Utifrån texten fixeras kunskap vid vad ekonomin och arbetslivet har för behov.

Att förespråka eget ansvar och långsiktigt tänkande är givetvis inte negativt i sig. En intressant frågeställning blir dock hur man skall se på problem och vem som äger dessa. Ta de sjunkande resultaten i internationella kunskapsmätningar som ett exempel. Är det samhället, skolan eller individen som bär ansvaret för de försämrade resultaten? Utifrån den hyper-individualistiska diskursen som det analyserade materialet väver in och reproducerar lutar svaret nog mer åt ett individuellt ansvar snarare än strukturellt. När författaren skriver om problem som något som alltid funnits och alltid kommer att finnas, osynliggör han maktförhållande i sociala relationer. Den bild av samhället som förmedlas genom texten får gestaltningen som summan av autonoma självstyrande individer. Individualism och individualitet som begrepp och fenomen tas för givet och som en slags naturlig utgångspunkt att betrakta individer och deras handlingsutrymme. Betraktar man vår värld och vår kunskap om den som kontingent, som en historisk produkt av korsande sociala processer och kulturella diskurser blir individualism och individualitet inte en naturlig utgångspunkt som tas för givet i texten (Burr 1995; Alvesson & Sköldberg 2008).

Avslutande kommentar och reflexion

Avslutningsvis tänkte jag kort diskutera metod, teori och den arbetsprocess som lett fram föreliggande studie. Det var till en början problematiskt att placera studien i ett specifikt område. En av de faktorer som i min mening gjorde empirin så intressant var att det gick att göra tolkningar utifrån många olika ämnesområden till exempel ledarskap, pedagogiska metoder, organisationskontroll och identitet för att nämna några. Konsekvensen av detta ledde till att det var svårt att från början arbeta metodiskt efter ett klart utkristalliserat syfte. Visserligen var det positivt i den bemärkelsen att jag kunde ställa mig mer främmande till materialet än om jag redan hade tagit del av forskning om till exempel styrningsmentalitet. Det fick dock i min mening också konsekvensen att analysen och resultatet inte blev så djup eller komplex som det kunde ha blivit med ett på förhand klart syfte. Jag närmade mig empirin med en på förhand bestämd uppfattning om vilken metodologisk ansats jag ville använda mig utav, nämligen diskursanalys. Det faktum att jag redan på förhand hade bestämt mig för diskursanalys som ansats reflekterade jag aldrig över i förhållande till min förförståelse, vilket möjligtvis kan ses som en brist. Vilken av de diskursanalytiska ansatserna jag skulle använda mig utav stod dock inte klart utan det var efter ett par trevande försök till att göra allt på en och samma gång som jag slutligen bestämde mig för att utgå från en kritisk diskursanalys. Anledning till att valet föll på kritisk diskursanalys var, som tidigare nämnts, delvis på grund av att den erbjuder ett något mer konkret tillvägagångssätt men också Faircloughs definition av diskursbegreppet. En kritik som skulle kunna lyftas mot min studie är dels att jag helt bortsåg från att analysera de bilder som fanns tillgängliga i materialet. Dels skulle studien ha varit betjänt av en mer explicit beskrivning och kartläggning av den diskursordning om omgav materialet. Med hänsyn till det socialkonstruktionistiska perspektiv denna studie vilar på är det viktigt att lyfta fram min egen roll som forskare. Denna studie representerar ett utsnitt av världen och denna representation är enbart en av många tänkbara versioner. De tolkningar som görs är subjektiva och är påverkade av den förförståelse jag hade med mig. Under arbetets gång har jag försökt förhålla mig reflexiv genom att vara tydlig med hur jag influerats av andra och hur jag motiverat mina teoretiska och metodologiska val.

Förslag på fortsatt forskning

Under arbetets gång har en rad olika intressanta frågeställningar väckts. Denna studie hade som syfte att undersöka hur begreppet ledare och hur behovet av att lära sig det ledarskap som *Ledaren i Mig* förespråkar var konstruerat. Hur detta tar sig uttryck i skolor och vad det innebär att arbeta med *Ledaren i Mig* rent konkret skulle därför vara intressant att undersöka. En sådan tänkbar studie skulle kunna ske genom en etnografiskt ansats där man genom till exempel observationsstudier skulle kunna undersöka hur elever och lärare konsumerar *Ledaren i Mig*. Den kritiska diskursanalysen är en intressant teoretisk och metodologisk ansats som erbjuder en relativt konkret bas att stå på men stora möjligheter till variation. Det som jag upplevt vara svåröverskådligt har dock varit förhållandet mellan hur det diskursiva och icke-diskursiva påverkar varandra. Denna uppdelning har varit till hjälp för att skapa förståelse för diskurs som begrepp men konkret varit svår att urskilja och påvisa. Därmed skulle det vara intressant att närmare försöka undersöka det dialektiska förhållandet mellan det diskursiva och icke-diskursiva.

Referenser

Tryckta källor

- Adolfsson, Carl-Henrik. (2012). *Vad räknas som kunskap i den svenska gymnasieskolan? En kritisk diskursanalys av förändrade policyformeringar mellan 1990-talet och 2010-talet i svensk gymnasieskola*. Utbildning & Demokrati: Tidsskrift För Didaktik Och Utbildningspolitik, (2), 15.
- Aguinaldo, J. P. (2004). *Rethinking Validity in Qualitative Research from a Social Constructionist Perspective: From "Is This Valid Research?" to "What Is This Research Valid for?"*. *Qualitative Report*, 9(1), 127-136.
- Alvesson, M. (2011). *Tomhetens triumf: [om grandiositet, illusionsnummer & nollsummespel] / Mats Alvesson*. Stockholm: Atlas i samarbete med Liber, 2011 (Stockholm: E-print).
- Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod / Mats Alvesson, Kaj Sköldberg*. Lund: Studentlitteratur, 2008 (Danmark).
- Alvesson, M., & Willmott, H. (2002). IDENTITY REGULATION AS ORGANIZATIONAL CONTROL: PRODUCING THE APPROPRIATE INDIVIDUAL. *Journal Of Management Studies*, 39(5), 619-644.
- Bergström, G., & Boréus, K. (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys / Göran Bergström, Kristina Boréus (red.)*. Lund: Studentlitteratur, 2012 (Spanien).
- Burr, V. (2003). *Social constructionism / Vivien Burr*. London: Routledge, 2003.
- Burrell, G., & Morgan, G. (1979). *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*. London: Heinemann
- Chiapello, E., & Fairclough, N. (n.d). Understanding the new management ideology: a transdisciplinary contribution from critical discourse analysis and new sociology of capitalism. *Discourse & Society*, 13(2), 185-208.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2011). *Research methods in education / Louis Cohen, Lawrence Manion and Keith Morrison; with contributions from Richard Bell .. Milton Park, Abingdon, Oxon, [England]; New York: Routledge, cop. 2011*.
- Covey, S. R. (2008): *The Leader in Me: How Schools and Parents Around the World Are inspiring Greatness, One Child at a Time*. New York: FranklinCovey

- Cullen, J. G. (2009). *How to sell your soul and still get into Heaven: Steven Covey's epiphany-inducing technology of effective selfhood*. *Human Relations*, 62(8), 1231-1254. doi:10.1177/0018726709334493
- English, F. W. (2007). *The Art of Educational Leadership: Balancing Performance and Accountability*. Los Angeles: Sage
- Fejes, A., & Thornberg, R. (2009). *Handbok i kvalitativ analys / Andreas Fejes och Robert Thornberg (red.)*. Stockholm: Liber, 2009 (Kina).
- Fejes, A., & Dahlstedt, M. (2012). *The confessing society: Foucault, confession, and practices of lifelong learning / Andreas Fejes and Magnus Dahlstedt*. London; New York, NY: Routledge, 2012.
- Fejes, A., (2008). *To be one's own confessor: Educational guidance and governmentality*. *British Journal Of Sociology Of Education*, 29(6), 653-664. doi:10.1080/01425690802423320
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change / Norman Fairclough*. Cambridge: Polity, cop. 1992.
- Jackson, B. G. (1999). THE GOOSE THAT LAID THE GOLDEN EGG?: A RHETORICAL CRITIQUE OF STEPHEN COVEY AND THE EFFECTIVENESS MOVEMENT. *Journal Of Management Studies*, 36(3), 353-377.
- Lunneblad, J. (2010). *Skolidentitet och managementkultur som mytologisk diskurs. Utbildning & Demokrati: Tidsskrift För Didaktik Och Utbildningspolitik*, (1), 25.
- Mckee, K. K. (2009). *Post-Foucauldian governmentality: What does it offer critical social policy analysis?*. *Critical Social Policy*, 29(3), 465-486. doi:10.1177/0261018309105180
- O'Farrell, C. (2005). *Michel Foucault / Clare O'Farrell*. London: SAGE, 2005.
- Rimke, H. (2000). *GOVERNING CITIZENS THROUGH SELF-HELP LITERATURE*. *Cultural Studies*, 14(1), 61-78. doi:10.1080/095023800334986
- Samier, E. A. (2008). On the Kitschification of Educational Administration: An Aesthetic Critique of Theory and Practice in the Field. *International Studies In Educational Administration (Commonwealth Council For Educational Administration & Management (CCEAM))*, 36(3), 3-18.
- Tengblad, S. (2003). *Den myndige medarbetaren: strategier för konstruktivt medarbetarskap / Stefan Tengblad*. Malmö: Liber ekonomi, 2003 (Kristianstad: Kristianstads boktr.).
- Winther Jørgensen, M., Phillips, L., & Torhell, S. (2000). *Diskursanalys som teori och metod / Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips ; översättning: Sven-Erik Torhell*. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Weiss, G., & Wodak, R. (2003). *Critical discourse analysis: theory and interdisciplinarity / edited by Gilbert Weiss and Ruth Wodak*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2003

Youll, J. J., & Meekosha, H. H. (2013). Always look on the bright side of life: Cancer and positive thinking. *Journal Of Sociology*, 49(1), 22-40.
doi:10.1177/1440783311417742

Internetkällor

FranklinCovey, tillgänglig på:

<http://www.franklincovey.se/utbildningskatalog/utmaningen-81694> Senast besökt 2014-07-26

Student Activity Guide nr. 1, Teachers Edition. Tillgänglig på:

http://www.theleaderinme.org/uploads/Documents/Level1_TE_Sampler.pdf Senast besökt 2014-07-26

Student Activity Guide nr. 1, Student Edition. Tillgänglig på:

http://www.theleaderinme.org/uploads/Documents/Level1_SE_Sampler.pdf Senast besökt 2014-07-26

Student Activity Guide nr. 6, Student Edition. Tillgänglig på:

http://www.theleaderinme.org/uploads/Documents/Level6_SE_Sampler.pdf Senast besökt 2014-08-04

SvD tillgänglig på: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/skolbarn-fostras-i-ledarprogram_8781764.svd Senast besökt 2014-07-20

LUNDS
UNIVERSITET

Box 114, 221 00 LUND
WWW.soc.lu.se

**LUNDS UNI-
VERSITET**
**Sociologiska
institutionen**
**Avdelningen
för pedago-
gik**